

نامه به سردبیر

از داده‌های نامریی تا عدالت در تغذیه

مونا پورقادر^۱، امیر حسین تکیان^{۲*}

۱. استادیار سیاست‌های غذا و تغذیه، گروه تغذیه جامعه، دانشکده علوم تغذیه و رژیم‌شناسی، مرکز تحقیقات عدالت در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۲. *نویسنده مسئول: استاد سیاست‌گذاری سلامت، بنیانگذار و رییس مرکز تعالی سلامت جهانی، معاون پژوهشی مرکز تحقیقات عدالت در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، takian@tums.ac.ir

دریافت مقاله:

پذیرش مقاله:

سردبیر محترم نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی

عدالت در تغذیه، به عنوان یکی از ارکان بنیادین عدالت در سلامت، نیازمند توزیع فرصت‌ها، منابع و پیامدهای تغذیه‌ای در جامعه، به گونه‌ای منصفانه و متناسب با نیازهای واقعی گروه‌های گوناگون جمعیتی است (۱). تحقق عملیاتی و معنادار این هدف، تا حد زیادی وابسته به کیفیت، دقت و جامعیت داده‌هایی است که مبنای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری قرار می‌گیرند. در این میان، یکی از چالش‌های کمتر مورد توجه؛ اما به‌طور عمیق اثرگذار، تداوم نوعی سوگیری داده‌ای در نظام‌های اطلاعاتی حوزه تغذیه و امنیت غذایی است که به‌ویژه در ارتباط با جنسیت، پیامدهای قابل توجهی برای عدالت در سلامت به همراه دارد (۲).

در سال‌های اخیر، تلاش‌های پراکنده‌ای در راستای طرح و صورت بندی مفهوم عدالت در تغذیه در ادبیات علمی کشور آغاز شده است که بیشتر در قالب مکاتبات علمی و تحلیل‌های مفهومی بروز یافته‌اند (۳ و ۴). این جریان نوظهور، زمینه‌ای فراهم ساخته تا ابعاد کمتر دیده شده نابرابری-از جمله شکاف مبتنی بر جنسیت در داده‌ها- بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. طرح مفهوم «شکاف جنسیتی در داده‌ها» در ادبیات بین‌المللی به‌عنوان یکی از موانع اصلی در مسیر سیاست‌گذاری عادلانه مورد توجه بوده است (۵). این مفهوم بر این واقعیت تأکید دارد که فقدان داده‌های تفکیک‌شده بر حسب جنس و نیز نبود شاخص‌های حساس به جنسیت، می‌تواند به نامریی‌سازی نظام‌مند نیازها، تجربیات و آسیب‌پذیری‌های زنان در فرآیند تولید شواهد و در نهایت در سیاست‌گذاری بیانجامد. بدین ترتیب، آنچه در داده‌ها دیده نمی‌شود، در تصمیم‌گیری‌ها نیز جایگاهی نخواهد داشت و این امر، به بازتولید نابرابری‌هاحتی در چارچوب سیاست‌هایی با نیت عدالت‌محور

می‌انجامد. این مهم در حوزه امنیت غذایی و سلامت تغذیه‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. جنسیت، نه تنها به‌عنوان یک ویژگی جمعیت‌شناختی؛ بلکه به‌عنوان سازه‌ای اجتماعی و ساختاری، بر الگوهای دسترسی به غذا، نحوه تخصیص منابع درون خانوادگی، ترجیحات غذایی، بار مراقبتی و در نهایت پیامدهای تغذیه‌ای اثر می‌گذارد (۶). شواهد بین‌المللی نشان داده‌اند که زنان، به‌ویژه در بسترهای دارای نابرابری ساختاری، بیش از مردان در معرض ناامنی غذایی، سوءتغذیه پنهان (کمبود ریزمغذی‌ها) و پیامدهای نامطلوب سلامت قرار دارند (۷ و ۸). افزون بر این، نیازهای تغذیه‌ای ویژه زنان در دوره‌های گوناگون چرخه زندگی از بلوغ و سنین باروری تا بارداری، شیردهی و سالمندی، ضرورت توجه دقیق‌تر و داده‌محورتر به این گروه را دو چندان می‌سازد (۹). با وجود این، در ایران، به‌رغم پیشرفت‌های قابل توجه در توسعه نظام‌های پایش تغذیه و اجرای پیمایش‌های ملی، بخش عمده‌ای از داده‌ها همچنان به‌صورت تجمیعی در قالب خانوار و بدون تفکیک کافی بر حسب جنس گزارش می‌شوند. این رویکرد، امکان تحلیل نابرابری‌های درون خانوادگی، شناسایی شکاف‌های جنسیتی در الگوهای مصرف و درک دقیق تفاوت‌ها در دسترسی به منابع و خدمات را به‌شدت محدود می‌سازد. از دیدگاه عدالت در تغذیه، این محدودیت نه تنها یک کاستی روش‌شناختی؛ بلکه نوعی نابرابری در دیده‌شدن است که می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های ناقص و در برخی موارد ناعادلانه منجر شود. تجارب پژوهشی در حوزه عدالت در تغذیه در سال‌های اخیر نیز بر این نکته تأکید داشته‌اند که تمرکز صرف بر شاخص‌های کلی، قادر به بازنمایی لایه‌های پنهان نابرابری نیست (۱۰). در چنین بستری، توجه به جنسیت به‌عنوان یکی از محورهای تحلیلی کلیدی، می‌تواند افق‌های جدیدی را برای فهم دقیق‌تر توزیع نابرابری‌ها و طراحی مداخلات مؤثرتر بگشاید.

Please cite this article as:

Pourghaderi M, Takian A. From Invisible Data to Nutrition Equity. Iran J Cult Health Promot 2026; 10(2): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

مراحل چرخه داده- از طراحی ابزارها و گردآوری اطلاعات تا تحلیل، گزارش دهی و بهره‌گیری در سیاست گذاری- نه تنها یک ضرورت علمی؛ بلکه یک الزام اخلاقی و سیاستی است. تحقق این رویکرد، مستلزم ایفای نقش هماهنگ نهادهای کلیدی کشور است. در این میان، مرکز آمار ایران می‌تواند با بازنگری در طراحی و اجرای پیمایش‌های ملی و انتشار نظام‌مند داده‌های تفکیک‌شده بر حسب جنس، نقش محوری در تولید شواهد ایفا کند. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز بر اساس اسناد بالادستی موظف است از طریق بازنگریدر شاخص‌های پایش و مراقبت تغذیه‌ای و بهره‌گیری نظام‌مند از تحلیل‌های حساس به جنسیت در فرآیند سیاست‌گذاری، زمینه تصمیم‌گیری‌های عادلانه‌تر را فراهم سازد. همچنین، مراکز پژوهشی، دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی با تولید شواهد، توسعه روش‌شناسی‌های تحلیلی و تربیت نیروی انسانی توانمند، نقش مهمی در نهادینه‌سازی این رویکرد خواهند داشت. از سوی دیگر، فرهنگستان علوم پزشکی، به‌عنوان عالی‌ترین نهاد علمی مشورتی کشور در حوزه سلامت، می‌تواند با اولویت‌بخشی به عدالت داده‌ای و ادغام رویکردهای حساس به جنسیت در دستور کار گروه‌های تخصصی مرتبط، تدوین بیانیه‌ها و توصیه‌های سیاستی مبتنی بر شواهد و تسهیل گفت‌وگوی میان بخش‌های علمی و اجرایی، نقش حمایت طلبی مؤثر در شکل‌گیری اجماع ملی پیرامون این موضوع ایفا کند. تنها از رهگذر چنین همکاری بین‌بخشی است که می‌توان انتظار داشت سیاست‌های تغذیه‌ای کشور بر شواهدی جامع‌تر، حساس‌تر به جنسیت و عادلانه‌تر استوار شوند و مسیر تحقق عدالت در تغذیه هموارتر شود.

امید است این موضوع، به‌عنوان یکی از اولویت‌های نوظهور در حکمرانی داده و سیاست‌گذاری تغذیه، بیش از پیش مورد توجه سیاست‌گذاران، پژوهشگران و نهادهای علمی کشور قرار گیرد.

از این‌رو، ادغام رویکردهای حساس به جنسیت در نظام‌های داده‌ای و تحلیلی کشور، باید به‌عنوان یک اولویت راهبردی در دستور کار قرار گیرد. این امر مستلزم مجموعه‌ای از اقدامات هماهنگ و هدفمند است: نخست، بازنگری در ابزارهای گردآوری داده در پیمایش‌ها و نظام‌های پایش ملی، به‌منظور گنجاندن متغیرها و شاخص‌های تفکیک‌شده بر حسب جنس و نیز شاخص‌های مرتبط با ابعاد جنسیتی تغذیه؛ از جمله تنوع غذایی فردی، وضعیت ریزمغذی‌ها، الگوهای تخصیص غذا درون خانوار و دسترسی به خدمات و مداخلات تغذیه‌ای. دوم، توسعه چارچوب‌های تحلیلی که بتواند تعامل میان جنسیت و سایر تعیین‌کننده‌های اجتماعی سلامت نظیر وضعیت اقتصادی- اجتماعی، محل سکونت (شهری/روستایی)، سطح تحصیلات و اشتغال را به صورت یکپارچه و نظام‌مند بررسی کند. چنین رویکردی، امکان حرکت از تحلیل‌های تک‌بعدی به‌سوی درک پیچیده‌تر و واقع‌بینانه‌تر از نابرابری‌ها را فراهم می‌سازد. سوم، تقویت ظرفیت‌های نهادی و انسانی در میان پژوهشگران، تحلیل‌گران داده و سیاست‌گذاران برای به‌کارگیری رویکردهای عدالت‌محور و حساس به جنسیت. این امر شامل آموزش روش‌شناسی‌های مرتبط، توسعه راهنماهای تحلیلی و ایجاد مشوق‌هایی برای تولید و استفاده از شواهد تفکیک‌شده است. چهارم، هم‌راستاسازی نظام‌های داده‌ای کشور با تعهدات و چارچوب‌های بین‌المللی مرتبط با اهداف توسعه پایدار، به‌ویژه اهداف مرتبط با پایان گرسنگی، ارتقای سلامت و تحقق برابری جنسیتی. داده‌های حساس به جنسیت، نقش کلیدی در پایش پیشرفت و پاسخ‌گویی در قبال این تعهدات ایفا می‌کنند.

در نهایت، باید تأکید کرد که حرکت به سوی عدالت در تغذیه، بدون ارتقای کیفیت و عدالت‌محور بودن داده‌ها، امکان‌پذیر نخواهد بود. «نامرئی بودن» نابرابری‌های جنسیتی در داده‌ها، به معنای تداوم آن‌ها در واقعیت است. از این‌رو، ادغام ملاحظات جنسیتی در تمامی

منابع

1. Nisbett N, Harris J, Backholer K, Baker P, Jernigan VB, Friel S. Holding no -one back: the nutrition equity framework in theory and practice. *Glob Food Sec* 2022; 32: 100605.
2. Schier HE, Gunther C, Landry MJ, Ohlhorst SD, Linsenmeyer W. Sex and gender data collection in nutrition research: considerations through an inclusion, diversity, equity, and access lens. *J Acad Nutr Diet* 2023; 123(2): 247-52.
3. Pourghaderi M, Takian A. Nutrition Equity Through the Lens of Development- Level Analysis. *Iran J Cult Health Promot* 2024; 8(1):36-39. [In Persian]
4. Pourghaderi M, Takian A. The Consequences of Nutritionism for Nutrition Equity. *Iran J Cult Health Promot* 2023; 7(2):255-257. [In Persian]
5. Lego VD. Uncovering the gender health data gap. *Cad Saude Publica* 2023 Aug 11; 39(7): e00065423.
6. Agarwal B. Gender equality, food security and the sustainable development goals. *Curr Opin Environ Sustain* 2018; 34: 26-32.
7. Jabbour J, Khalil M, Ronzoni AR, Mabry R, Al-Jawaldeh A, El-Adawy M, et al. Malnutrition and gender disparities in the Eastern Mediterranean Region: The need for action. *Front Nutr* 2023 Mar 7; 10: 1113662.
8. Nazir S, Farooq U. Identify The Causes And Constraints Contributing To Malnutrition Among Rural Women And Propose Strategies To Enhance Food Security And Reduce Malnutrition. *Migrat Lett* 2024;21(S10):337-45.
9. Feskens EJM, Bailey R, Bhutta Z, Biesalski HK, Eicher-Miller H, Krämer K, et al. Women's health: optimal nutrition throughout the lifecycle. *Eur J Nutr* 2022 Jun; 61(Suppl 1): 1-23.
10. Mannar V, et al. 2020 global nutrition report: action on equity to end malnutrition. Bristol, UK: Development Initiatives Poverty Research; 2020.

Letter to Editor
From Invisible Data to Nutrition Equity

Mona Pourghaderi¹, Amirhossein Takian^{2*}

1. Assistant Professor, Department of Community Nutrition, School of Nutritional Sciences & Dietetics, Health Equity Research Center (HERC), Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
2. ***Corresponding Author:** Professor & Founding Director, Center of Excellence for Global Health; Chief of Research, Health Equity Research Center (HERC), Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran, takian@tums.ac.ir

Please cite this article as:

Pourghaderi M, Takian A. From Invisible Data to Nutrition Equity. Iran J Cult Health Promot 2026; 10(2): P-P.

Copyright: © 2026 Iranian Journal of Culture and Health Promotion. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License